

LUND UNIVERSITY

Var smakar en kopp kaffe bäst?

Sjöholm, Carina

Published in:
Naturen för mig. Nutida röster och kultruelle perspektiv

2014

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Sjöholm, C. (2014). Var smakar en kopp kaffe bäst? I L. Midholm, & K. Saltzman (Red.), *Naturen för mig. Nutida röster och kultruelle perspektiv* (s. 235-239). Institutet för språk och folkminnen.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Var smakar en kopp kaffe bäst?

Carina Sjöholm

Frågor kring vad man gör i naturen väcker minnen som återkommer, inte sällan i nostalgiska termer, i materialet från frågelistan "Naturen för mig". Många berättar i förbifarten hur de drack kaffe och åt medhavd matsäck i det gröna. Ibland har det en praktisk förklaring. Man cyklade långt och behövde äta med en viss regelbundenhet. Andra skriver om särskilda, återkommande utflykter som ett sätt att fira en särskild helg eller ett gemensamt evenemang.

Som barn cyklade en stor del av släkten till Bokskogen utanför Malmö. Varje pingst. En upplevelse för stadsbarn. Det var under kriget, ingen bil. De som hade bilar hade dem i garage för det fanns ingen bensin. Man kom inte så långt. Utom till pingst och då cyklade vi – i en lång karavan – till Bokskogen, Törringelund eller Böckeberg. Mat hade vi med oss. Bröd, smör, ost, ägg, sardiner, ansjovis. Köttbullar och kanske något mer, jag kommer inte ihåg så noga. Det var ju ransonerat så något så där extra var det inte. Kaffe naturligtvis – surrogat var det väl – och någon kaka. Inga praktiska förpackningar fanns. Vi hade det som vi använde i vardagslag.

Mat i samband med utflykt blir centralt i ett slags minnesskapande. Specifika maträtter eller

utflyktsattribut liksom smaker eller exempelvis dofter väcker minnen i flera av beskrivningarna: "Apelsindoft i snö och kyla tar mig direkt tillbaka i tiden." Flera skriver om hur de, ofta med cykel, har begett sig ut till skogs för att plocka bär eller svamp, i dåtid såväl som nutid, och nästan alltid nämns matsäcken.

På sensommaren och hösten var jag med mamma till skogen och plockade bär och svamp. Vi gjorde ofta utflykter först med cykel, men när pappa skaffade bil i slutet av 50-talet så blev det längre utfärder. Vi hade matsäck med oss, jag minns att vi alltid hade smörgåsar med stekta ägg på, det var pappas och min favorit och det hörde liksom till.

När vi blev stora nog, fick vi cykla upp på åsen och plocka blåbär eller lingon. Vi var gärna några flickor i sällskap. Vi var borta i flera timmar, så vi hade smörgåsar och saft med i korgarna som förhoppningsvis skulle fyllas med bär.

Cykelutflykter, strandutflykter, skidfärder eller andra slags utflykter, bara för att komma ut under lediga dagar, vår, sommar, höst eller vinter verkar hänga ihop med förtäring av någon slags matsäck eller fikakorg.

När vi vandrar i skogen är det mest för naturupplevelsen, luften och alla ljuden från fåglar och andra djur. Men en inte oväsentlig aktivitet är att plocka svamp eller blommor. Ett viktigt inslag i skogspromenaden är att hitta en lämplig plats att intaga den medhavda maten. Att äta ute i naturen innebär en särskild känsla.

En meddelare berättar att hennes väninna kallar naturen för "café högt i tak" och, tillägger hon, "där är allt jättegott". Pausen och förtärandet av matsäcken förefaller bli en sinnlighetens höjdpunkt i naturupplevelsen som helhet. Ibland är det till och med osäkert vad som bestäms först; vart man ska åka och om det behövs matsäck, eller lusten att fika utomhus och därefter utflyktsmål. Men vad är det som gör att just dessa fikapauser poängteras i så många av meddelarsvaren? Man pausar för kaffe eller te på jobbet, i hemmet, på stan. Det förefaller som om det krävs olika delar av naturupplevelse för att just utflyktskaffepaus ska skilja ut sig från övriga pauser.

Skogen njuter jag av framför allt om hösten, när jag ger mig ut med en svampkorg och letar efter det gula guldets, kantarellerna. Jag har en fikakorg med mig och det är en högtidsstund att sitta på en sten och dricka kaffe och lyssna på suset i trädtopparna, det enda ljudet som hörs. Jag njuter av nuet – stunden.

Påfallande ofta är beskrivningarna ganska detaljerade och det är uppenbart att smakminnena är starka. Matsäcken kunde innehålla "Oves finlimpa med prickig korv eller stark ost" och förtärdes efter en cykelutflykt till insjön som en meddelare skrivit, eller "mjölkchoklad på ter-

Vårutflykt i Ystadtrakten, mitten av 1960-talet.

Foto: Eij-Britt Sjöholm

Picknick 1979 söder om Ramsjöstrand, Skåne. Foto: Staffan Nordin.

mos och hembakta bullar” efter skridskoturen som en annan skriver. Det är intressant att just beskrivningarna av fikande i naturen kommer från samtliga årstider om än innehållet i picknick-korgen då varierar: ”Om vintern åkte vi skidor, med matsäck som oftast bestod av ost- eller korvmackor, varm kakao och en apelsin.” Vissa utflykter kunde ibland till och med innebära matlagning av enklare slag.

Vi hade med oss stormkök för att koka potatis på och åt sill eller annan kall mat till det som lunch. Mamma hade alltid hembakade bullar

och kakor med till kaffet och läsken och hela dagen var som ett långt sommaräventyr.

Vissa utflyktsplatser och vad man gör på dem har kommit att bli delar av en ritual och något återkommande.

Sommartid ville mina föräldrar komma ut i någon skogsbacke på kvällen efter arbetet. Mor brukade förebereda kvällsmat som kunde tagas med. [...] Vi hade en speciell utflyktskorg, oval i formen och stabil, för att termos och flaskor skulle kunna stå rakt upp och få plats. Mor

brukade baka en sockerkaka i en rektangulär form. Den lades ner i en speciell plåtburk med målat mönster av korgflätning med hönor och tuppar på. Kakan fick plats på locket och kunde lätt skäras upp med locket som underlag. "Sockerkakssnittningarna" syns än idag och gör mig mycket nostalgisk.

I dessa minnesberättelser finns picknick-korgen med som en nästan given ingrediens. Denna förekommer även i det mer samtida materialet, liksom modernare varianter av matsäck.

I Malmö har jag allt oftare trängande lust att bara komma ner till havet. Oavsett årstid och väder, egentligen. Det är en mäktig och fin naturupplevelse att bara vara vid havet. Sitta på en bänk med en frigolitkaffe och glo ut över det, eller promenera utmed stranden. Vinterutflykter kan gärna gå till stranden i Skanör. Vi åker hela familjen, eller bara jag och barnen, och har gärna med nån sorts liten picknick. Eller köper glass på sommaren. [...] Har gärna med en termos kaffe för att kunna sitta ned och göra just ingenting annat än titta, lyssna och dricka kaffe.

I detta citat blir vissa skillnader över tid tydliga. Det har blivit lättare att köpa sin fika, i synnerhet om utflykten görs i eller nära en tätort. Denna meddelare benämner dessutom sitt kaffe som "en frigolitkaffe". Frigolit är det material som dagens "coffee-to-go" ofta levereras i. Han talar om sin naturupplevelse vid och sitt behov av havet. Bor man i Malmö behöver utflykten då

För spontana utflykter. Foto: Katarina Saltzman.

inte alltid vara lång eller omfattande utan kan försiggå relativt centralt.

Den sortens hågkomster som aktualiseras i frågelistmaterialet säger en hel del om den sociala betydelse mat och dryck har. Benämningarna är flera; det talas om fika, picknick och matsäck. De fysiska tingen i form av olika favoritkorgar, termosar, muggar, koppar och burkar beskrivs relativt detaljerat, som i exemplet med den rektangulära sockerkaksformen som än idag bär spår av hur kakan skars upp. I minnena framhålls det ritualiserade i att äta och

dricka i just naturen och sammantaget blir det till en genomslutande upplevelse. Berättelser om den egna, meditativa fikastunden varvas med det sociala och det handlar om vad, när och hur man äter, om tillsammans med vem man äter – och faktiskt också varför. Det kan fungera som en sorts markering av status men också av identitet, och en mängd ritualer och normer tydliggörs. I materialet kan man läsa om åtskilliga långa, mödosamma cykelturer, skridskoåkningar, promenader eller bär- och svampplockningsturer i skogen. Ibland förefaller det vara prestationen som är i centrum. När jag deltog i ett antal litterära vandringar, som beskrivs i boken *Litte-*

rära resor. Turism i spåren efter böcker, filmer och författare (2011), var jag med om att guiden återknöt till berättelser som jag kände igen och varit del av. Den vandringen, som varade i flera timmar och genomfördes i hållande regn, blev i nästa vandring vårt delade minne samtidigt som det blev del av en annan sorts berättelseskapande i och med att guiden förmedlade upplevelsen till de nya vandrarna. Allt för att förtjäna vår fikapaus, som är ett närmast obligatoriskt inslag i vandringar. Fikastunderna kan kort och gott sägas handla om relationer och möten, som så mycket annat förändras i olika historiska, geografiska och kulturella kontexter.

Referenser

Artikeln bygger på svar på frågelistan "Naturen för mig". Materialet finns vid Folklivsarkivet i Lund, Institutet för språk och folkminnen (Göteborg, Umeå, Uppsala) och Nordiska museet.

Om fikapauser och kaffedrickandets sociala betydelse har etnologen Renée Valeri skrivit om i olika sammanhang, bland annat i *Tycke och smak: sju etnologer om estetik* (1996). Etnologen Ingerd Sigfridsson har skrivit en avhandling om kaffe- och alkoholdrickande, *Självklara drycker. Kaffe och alkohol i social samvaro* (2005). Sociologen Frans Oddner skriver i avhandlingen *Kafékultur, kommunikation och gränser* (2003) om kaféer som mötesplatser. Själv har jag i *Gå på bio. Rum för drömmar i folkhemmets Sverige* (2003) skrivit om hur just besök i korvkiosken, kaffebesök, godisinköp eller köande tenderar att bli nästan mer centralt i minnesskapandet än själva filmvisningarna.